

József Attila ismeretlen kézírata

József Attila alábbi verseit dr. Stöckl Ferencné Szatmári Rozália a költő egyetemi évfolyamtársa őrizte meg és bocsátotta rendelkezésünkre. A versek sorrendje a 4 oldalas, egészíves fogalmazópapíron: *A kert, Április 11., Ezüst élet, Szép lobogóval, vagy anélkül.*

A Kert, „A Paradicsom életté lesz” címmel került a költő kötetébe, az *Ezüst Élet* szintén meg jelent kötetben, azonban jelentős átdolgozással és hosszítással.

A költő ápr. 22-én írta a verset, amint ez a kézíratra írt betoldott szövegrészekből kiderül. Ez az idő József Attila szegedi egyetemi évének legnehezebb korszaka volt.

A fiatal költőben nemcsak a környező világ erősebb szorítására, hanem olvasmányainak, barátainak hatására az első nagyobb összeütközés a polgárok világa és proletárélményei között ebben az időben zajlott le.

Makón József Attila a város szellemi élvonalát képező szabadkőműves polgári csoportosulás pártfogója volt, ugyanezé a csoporté, amellyel Juhász Gyula is* — makói tanársága alatt — szoros barátságot tartott fenn. Ez a csoport ismertette meg a két költőt is, ennek a csoportnak a hatására fordult József Attila első verseskötetével Juhász Gyulához.

Szegedre kerülve egyrészt a makóihoz hasonló polgári-szabadkőműves csoport pártfogása és befolyása alá került; ekkori barátai a szegedi nagypolgárság köréből kerültek ki, akik nemcsak az Emke-kávéházbeli reggeli-pénzek kifizetésével segítettek a költőt, hanem olvasmányait, állásfoglalását is igyekeztek a burzsoázia irányában megszabni**. A költő olvasmányainak jelentős részét Kanti, Nietzsche a francia irodalom művei jelentették***. Ugyanakkor kialakult a kapcsolat néhány munkásmozgalmi elvtársal is.

Lakásadója, Horecsnyi Ferenc és egész családja aktív résztvevője az 1919-es forradalomnak, és Horecsnyi elvtárs 1924-ben jött vissza bécsi emigrációjából. József Attilával elvtársi szűkebb köre sokszor találkozott, éjszakába nyúló vitákban vitatták meg a költő verseit, vitázták a költő föladatáról. Horecsnyi elvtárs szerint ezek a viták a költő alakulását, fejlődését elősegítették; a „Nem én kiáltok” kötet címadó verse is ilyen vitának az eredménye, amit az is bizonyít, hogy a kötet első példányát Horecsnyi elvtársnak ajánlotta****.

A négy vers megírásának időszakában a költő körül is és benne is erősen kiéleződtek a világnézet ellentétek.

A „Nincsen apám” c. verse 1925 március 25-én jelent meg a Szeged c. lapban.

A vers a „keresztény nemzeti” Szegeden vad hajszát indított a költő ellen. A püspöki palota lapja, a „Szegedi Új Nemzedék” dühöd cikkben jámadja meg József Attilát: „az erkölcsi pornográfia versfaragási műveletlenségével, egy az ügyészség által sajnos, még nem üldözött négystrófás rímbe szedett mázolmány”-***** emieget, s így fejezi be cikkét: „Erre már korbácsot kell fogni nem nekünk, de az államtekintélynek és az ügyészség útján a társadalmi tisztességet védeni köteles királyi bíróságnak”.

Az egyetlen akadt szorgalmas korbácsos, aki nem várta be az ügyészség és a királyi bíróság ütéseit, Horger Antal, a szegedi egyetem akkori magyar nyelvész-tanára. Horger Antalnak József Attila elleni magatartásáról dr. Fehér Ede csongrádi gimnáziumi tanár, József Attila évfolyamtársa és a nyelvészeti intézet akkori gyakornoka így számol be: „Reggel 8—9 óra között tartotta óráit a professzor.

Egy ilyen óra után, hétfőn reggelen történt, télvégi napon. Jegyzeteimet raktam összefelé, hogy másik épületbe menjek. A hallgatók nagyrésze már kiért a fo-

* Császtvai István: Juhász Gyula és az 1914—18-as imperialista háború (Irodalomtörténet. 1951. I.)

** Horecsnyi Ferenc szóbeli közlése alapján.

*** Ugyancsak Horecsnyi Ferenc szóbeli közlése alapján.

**** A kötet, kéziratok és levelek időközben elvesztek. Szóbeli közlés.

***** A Szegedi Új Nemzedék 1925. március 29-i száma.

lyosóra. A professzor, kéziratlapjait összeszedve a tömbjébe, előttem elmenőben ide-
szól:

— Kérem, F. úr, szíveskedjék József úrral és még egy bölcsészhallgatóval be-
jönni a szobámba.

— Igen.

A folyosón szólók Attilának, várjon, míg visszajövök. Már csak a lányok voltak
kint az óra hallgatói közül; siettem hát a lépcsőházba, elcsíptem H. K. Mihályt, Nem
tudtam, mit akar Horger, de örültem, hogy épp makkói fiút, Attila régi ismerősét
vihattem.

Belépünk, közel megyünk az íróasztalhoz, ahol a professzor állva foglalatos-
kodik:

— Kérem, József úr, ön egy verset írt a Szeged múlt vasárnapi számába.
Többek között azt írta, hogy se Istene, se hazája. És hogy ha kell, eladja magát és
embertől. Kérem, én a bölcsészeti kar álláspontját közlöm önnek: ön középiskolai
tanár, ilyen felfogással nem lehet, ilyenre nem lehet oktatni a magyar ifjúságot.
Ön elvégezheti a bölcsészeti tanulmányokat, de tanári oklevelet, míg én itt leszek,
nem fog kapni.

— De professzor úr, mikor én ezt a verset írtam, már három napja nem ett...

— Kérem, a verse megjelent. Csak ennyit akartam önnek közölni.

Leült, Mentünk kifelé." A költőben ez az eset mély nyomot hagyott. Évek
multján is visszaemlékszik és verset is ír róla. A 25-ös év tavaszi hónapjai kemény
súlyként nehezédtek József Attilára. A közölt versek április 22-én íródtak, nyilván
adják az események a költőre gyakorolt hatásának képét.

A politikai hajszám kívül szegedi évében is komolyan nyomták anyagi gondjai.
Horecsnyi elvtárs szerint is, de akkori szegedi ismerőseinek közlése szerint is nővé-
reivel állandó kapcsolata sem volt, és azok sem sokat törődtek vele. Horecsnyi elvtárs
elbeszélése szerint Juhász Gyula egyszer akkor ment föl hozzájuk, mikor József
Attila nem volt otthon, s akkor Juhász Gyula kérdezte, hogy nem beteg-e József
Attila, mert mikor a napokban nála volt, rosszul lett. Az éhségtől lett rosszul. Kere-
sete alig volt, nővérenek, Jolánnak több levelet küldött, de választ nem kapott, támo-
gatást pedig egyáltalán nem.

A versek elemzésére nem akarok most kitérni. A József Attila költészetében
nem szokatlan tragikus elmélkezés hangulatán túl, a versek bölcselkedő állásfoglalást
jelenítenek, elzárkózást és figyelmeztetést az ellenforradalmi szellem rabságában
nyögő Szegeden.**

A kert

*A fák megálltak mozdulatlan,
A vizek nyugtalanok lettek,
Különös zaj támadt a kertben,
Valami bántotta a kertet.*

*A fűszálak elszomorodtak,
Kis homlokukat eltakarták,
A bogarak szívére köd jött
S a fűszálakat összemarták.*

*Egy hattyú énekelt és úszott
Hullámos, karcsu lebegőben,
Énekelt, úszott s hirtelen csak
Meghalt ott fönn a levegőben.*

*Ehes lett minden, a virág is,
Melyet jószagú szellő ápol.
A harmatból a légy kimászott
S' Isten eltűnt a trónusáról.*

*Fellegbe ment, hogy majd a sírban
Megrassza szép, álmok testét.
S két ember — átkoztákők egymást
S zokogva csak egymást keresték.*

JÓZSEF ATTILA

*Szatmári Rózsikának,
néki rendeltetett, mert nem ezt gondoltam.*

* Dr. Fehér Ede írásbeli közlése.

** Az adatok összegyűjtésében segítségemre volt Csetri Lajos bölcsészhallgató,
az Irodalomtörténeti Intézet József Attila-kultúracsoportjának tagja.

Éppen most írtam ezt a verset, bocsásson meg (már megint „bocsásson meg“ — Magától csak bocsánatot tudok én kérni?), mert nem ilyen gondoltam, mondom újfent, amit akartam, lehet, hogy holnap megírom, lehet, hogy máskor, lehet, hogy sohase, csak a lámpásnak beszélem el. Hú ő és kedves, szereti ő a virasztókat. Engem is szeret és nagyon jól esett, mikor írásközben meleg tenyerével simogatta az arcom.

Szeged, 1925. ápr. 22.

Kedves Rózsika, ígéretemhez különös lettem. Éjjel 2 óra s még írtam verset. Ugye, hogy megtalálja a Magáét!!

Április 11.

A talló kalászeit hányva,
S a verebek közé belesvén
Nagy szél kapott föl egyszer engem
Hirtelen, áprilisi estén.

Gyerekeit kereste arra
S engem talált ott, épp az útban.
Bömbölt, örült, és én mosolyogva
Rengeteg mellén elaludtam.

Vitt falvan, földeken keresztül,
Meghempergetett jó sárosra,
Cibálva és kacagva vitt egy
Pesti, csatakos külvárosba.

Az uccán vidám jasszok lógtak
S még vidámabban verekedtek,
Kiabáltak, kiabáltunk és
A jasszok végül berekedtek.

A szegényasszony rég halott már,
De fiát a szél el nem hagyja,
Együtt nyögünk az erdőn éjjel
S együtt alszunk el virradatra.

Mondom, valami nagy ünnep volt,
A hívek templomokba mentek.
És reszketve, szomorú kézzel
Áldották őket meg a szentek.

S hogy a harangok búgtak, fölnőtt
A szívekben nagy, esti béke.
A gyilkos végzett emberével
S úgy menekült, kalaplenéve.

Reménységnek és tulipánnak
Kicsi kis deszka alkotmányba
1904-ben így
Iktattak be az alkotmányba.

A kártyás munkásnak fiúként,
S a szép, ifjú mosóasszonynak
Ligetnek, sárnak, vágynak, célnak,
Fejkendőbe kötött gondnak.

JÓZSEF ATTILA

Azt mondta, szereti a könnyű verseket. Azért írtam ezt meg így, a 6. szakaszt is azért vettem át oda. Amazt összetéptem. És most jön az ezüst élet. Ezt a verset itt, ma 3.-nak írtam, a következő második.

Ezüst élet

Ne bántsatok, én nem álmodok,
Csak egy kicsit halkabban élek.
Halkabban élnek a felhők is,
Meg a halottak, meg a rétek.

Győzni épp oly szép, mint a virág
S én nem átkozok és nem könyörgök.
Esőt hallgatok négy fal közt és
Nagyon hallgatok, hogy ha dörgött.

Ezüstös lesz majd nagy szívetek,
Miként ősszel a nyírfás partok,
Zászlótok is ezüstté öszül
S egyszer győzni is elfáradtok.

Csatazaj mögött eljön halkkan
Hozzatok is az ezüst élet.
Nagyon halkkan élnek a felhők,
Meg a halottak, meg a rétek.

JÓZSEF ATTILA

Szép lobogóval, vagy anélkül

*Azért vagyok, hogy virág nőjjön
A szememben,
Ezért öntözik kedveseim,
S a fák, a városok meg minden.*

*S'erre, arra, egészen mindegy,
Hogy merre tartunk,
Kit csönd, kit nagy zaj vár a parton
S elsüllyedünk, ha nincsen partunk.*

Szép lobogóval, vagy anélkül

JÓZSEF ATTILA

*Győzünk mi mindig,
Mindnyájan győzünk szomorúan,
Minket a szívünk győzni indít.*

Április 23, de ez is Magának szól.

A versek válaszok a költőt ért támadásokra. Még nem olyan erős, harcos hangon, mint későbbi írásaiban, de megmutatják a költő ellenállását, megvetését az ellenforradalom rendszerével szemben.

Egy kiadatlan Mikszáth-cikk

Mikszáth Kálmán három évet töltött Szegeden. Pályájának ezt a részét a mult irodalomtörténései igen kevésbé vizsgálták meg. Ennek az időszaknak egyedül Rubinyi Mózes és kisebb mértékben Gyöngyösi László tulajdonított jelentőséget.

Pedig sokat kapott ő ettől a várostól. Később, budapesti tartózkodása idején szeretettel emlékezik meg a szegediekéről, a várost második otthonának mondja, s mindig szívesen látogat el Szegedre. Az íróban nem kettő az ember és a művész, csak ember van, aki írásaiban is azt adja, ami ő egyébként is. Ha Mikszáth szívesen és gyakran emlékezik erre a három évre, nyilvánvaló, hogy írásaiban is megérik az itt eltöltött időszak: színezik, izt ad neki, s a város alakjai is megjelennek bennük.

Mikszáth az 1878. július 28-án meginduló „Szegedi Napló“ című ujsághoz szerződött „beimunkatárs“-nak. Ezelőtt Budapestén újságíróskodott és — sokat nyomorgott. Örömmel jön Szegedre 1878. augusztus elsején. Az ekkor még igen élesen Tisza Kálmán és dzsentri ellenes Mikszáth olyan városba érkezett, amelynek akkoriban nem volt dzsentrije, nemessége sem, sőt még püspöke sem. A várost az iparosok, kézműiparosok (felsővárosi hajóépítők, molnárok, gombkötők, papucs- és bicsekkészítők stb.) és az alóvárosi (a már egyes rétegeiben lassan kulákizálódó) parasztek, paprikatermelők stb. alkották. A városi magisztrátus és a polgárok között patriarchális jellegű kapcsolat alakult ki. Népi-polgári jellege volt az életnek, paraszti környezettel. A nép élete a városban valóságot jelentett, s ugyanilyen valóságos és meglévő volt a népi kézművesipar jellegéből kialakult életforma. A Budapestről idekerült Mikszáthnak a népből polgárosult kézművesiparos réteg rokonszenvesebb volt a városi burzsoáziánál. Ez a réteg Mikszáth szemében munkával szerezte vagyonát, nem pedig tőzsdei spekulálással. (A segédek, inasok, tanuló kizsákmányolását nem láthatta meg.) Itt ismerte meg ezt a réteget, és ugyancsak Szegeden került közelebbi kapcsolatba a parasztsággal is. Hogy ez megtörténjen, s hogy megismerje a parasztságot, neki még nem kellett a Szeged környéki tanyavilágot bejárnia, mint majd később Tömörkény Istvánnak. Csak átmenet az újszegedi Népkertbe, eljárt törvényszéki tárgyalásokra az utcán és a sörözőkben is beszélt lépten-nyomon parasztokkal. Ahhoz, hogy a magyar irodalomban elsőnek tudjon sajátos érdeklődéssel fordulni a parasztság felé, s hogy belülről tudja ábrázolni a parasztságot: Szeged nyújtott élményt. Bizonyított erre a „Jó palócok, Tót atyafiak“ novelláskötet szegedi alakjai, történetei, nevei, főként jellege.

A város ellenzéki volt. A kézművesiparos réteg nem rokonszenvezett a kormánnyal de főként Tisza Kálmánt utálták. Így érthető, hogy az „Egyesült Ellenzék“ nevű párt, melynek nem volt még ekkor szegedi csoportja, megindította a Szegedi Naplót. Az Egyesült Ellenzék u. i. azt vallotta, hogy az ország bajait, nyomorúságait nem a kiegyezés okozza, hanem csak Tisza Kálmán személye. Természetesen erősen támadták és megbuktatására törekedtek.

Mikszáth Szegedre érkezésekor javában dült az a választási harc, amely az 1878. augusztus 5—8-ig tartandó országgyűlési képviselőválasztásokat megelőzte. Tudjuk jól, mit jelentett Magyarországon a képviselőválasztás egészen a felszabadulásig. A kiegyezés után megindult kapitalista fejlődés s a dzsentri rétegnek 1875-ben (Tisza és Deák pártjának egyesülésekor) bekövetkezett teljes uralomrajutása az or-